

Młoda Polska

Początki modernizmu

ARTHUR SCHOPENHAUER

- życie człowieka jest pozbawione sensu
- człowiek został stworzony, aby cierpieć
- ból mogą uśmierzyć: kontemplacja sztuki i natury, a także osiągnięcie stanu nirwany
- **dekadentyzm** – postawa akcentująca pesymistyczny charakter ludzkiej egzystencji

HENRI BERGSON

- **intuicjonizm** – prawdziwym narzędziem poznania jest intuicyjne odczucie prawdy
- **élan vital** – pęd życia, który tkwi w każdej jednostce

STANISŁAW PRZYBYSZEWSKI

- przedstawiciel cyganerii krakowskiej i polskiego dekadentyzmu
- propagator hasel: „**sztuka dla sztuki**” i „**artysta jest kapłanem**”

FRYDERYK NIETZSCHE

- dwie postawy człowieka wobec życia: **apollinijska** – ceni to, co doskonałe i harmonijne
- **dionizyjska** – pełnia życia, płodność, dynamika
- koncepcja nadczłowieka – wybitna jednostka, która ma prawo do przekraczania granic

ZAKOPANE

- jedna ze stolic kulturalnych Młodej Polski
- krajobraz tatrzański stanowił inspirację dla wielu artystów

CYGANERIA (bohema)

MŁODA POLSKA

- modernizm
- neoromantyzm
- fin de siècle

CZAS TRWANIA: lata 90. XIX w. do 1918 r.

ARTUR GÓRSKI

- autor nazwy Młoda Polska

FEMME FATALE

CHŁOPOMANIA

SZTUKA

- najważniejsza wartość w życiu artysty

FILISTER

IMPRESJONIZM

- gra światła i barw
- zamazane kontury
- ukazanie chwili
- synestezja (np. J. Kasprówic, *Krzak dzikiej róży w Ciemnych Smreczynach*)

EKSPRESJONIZM

- kontrast
- nagromadzenie środków stylistycznych
- uczucia wyrażane za pomocą eksklamacji (np. J. Kasprówic, *Dies irae*)

REALIZM (kontynuacja nurtu zapoczątkowanego w pozytywizmie)

- prawdopodobieństwo zdarzeń
- wszechwiedzący narrator
- wielowątkowość (panoramiczność);
- poruszanie problemów osób z nizin społecznych
- bohaterowie przeciętni, pospolici (np. S. Żeromski, *Ludzie bezdomni*)

NATURALIZM (kontynuacja nurtu zapoczątkowanego w pozytywizmie)

- skupienie się na szczególe
- drastyczność opisów (np. S.W. Reymont, *Chłopi*)
- autentyczny językowy
- zwrócenie uwagi na fizjologiczno-biologiczny aspekt człowieka
- bohaterowie z nizin społecznych: proletariatu, marginesu społecznego, drobnomieszczactwa, chłopów

SYMBOLIZM

- dążenie do wyrażania ogólnoludzkich problemów psychologicznych oraz treści metafizycznych za pomocą symbolu
- odejście od realistycznego modelu świata
- występowanie symbolu w różnych dziedzinach sztuki (np. J. Malczewski, *Melancholia* S. Wyspiański, *Wesele*)

Europa i Polska przełomu wieków

Europa przełomu XIX i XX w.

- proces kolonizacji terenów pozaeuropejskich (rozwój polityki kolonialnej),
- czas względnego pokoju (brak konfliktów zbrojnych na terenie Europy),
- ekspansja socjalizmu Rosji (działalność Lenina, powstanie bolszewików itd.).

Polska przełomu XIX i XX w.

- zjawisko emigracji zarobkowej (masowe wyjazdy do Stanów Zjednoczonych i Brazylii),
- rozwój ruchów socjalistycznych i chłopskich,
- rozwój organizacji nacjonalistycznych (kultywowanie tożsamości polskiej),
- rewolucja w Królestwie Polskim (rozwój ruchów socjalistycznych i proletariackich).

Belle époque – piękna epoka

Fin de siècle – koniec wieku

- długotrwały pokój, pozytywne dla Europy efekty polityki kolonialnej,
- ożywienie gospodarki przemysłowo-handlowej,
- bogacenie się burżuazji,
- emancypacja mieszczaństwa,
- względny dobrobyt,
- postęp naukowy,
- rozwój sztuki masowej,
- kawiarnie, kabarety, teatry
- jednoczesne poczucie schyłkowości, końca pewnej epoki w dziejach ludzkości – kultury łacińskiej.

Nazwy epoki →	Młoda Polska	modernizm	neoromantyzm
Zakres znaczeniowy nazw	– w kręgu kultury europejskiej nazwa ukształtowała się w latach 30. XIX w., – termin funkcjonujący w rozmaitych kulturach Europy, – termin w Polsce popularny dzięki artykułom A. Górskiego drukowanym w „Życiu”.	– termin nazywający wszystkie nowe zjawiska w sztuce przełomu XIX i XX w., – termin w szerszym ujęciu odnosi się do sztuki rozwijającej się do początku 2. połowy XX w. (por. modernizm – postmodernizm)	– termin ukazujący związek sztuki przełomu XIX i XX w. z tradycją romantyczną (tu: podobieństwa w rozumieniu tematu narodowego, koncepcji artysty).

Czas trwania

Europa →	początek: 1857 r. (tu: G. Flaubert, <i>Pani Bovary</i> ; Ch. Baudelaire, <i>Kwiaty zła</i>) koniec: bunty studentów w 1968 r.
Polska →	początek: 1894 r. (edycja II tomu <i>Poezji</i> K. Przerwy-Tetmajera) koniec: 1918 r. (odzyskanie niepodległości); lata 90. XX w. (upadek komunizmu)

Tło społeczno-polityczne – Europa	Tło społeczno-polityczne – Polska
– czas politycznej stabilizacji (czas pokoju), – rozwój gospodarki (względny dobrobyt), – wieloaspektowy rozwój sztuki (por. zjawisko sztuki użytkowej, początki kina, Wielka Reforma Teatru itd.), – poszukiwanie europejskiej tożsamości, – rozwój masowej turystyki, – przełom XIX i XX w. jako belle époque.	– gwałtowny rozwój miast, – industrializacja, – rozwój autonomii galicyjskiej, – ograniczenie procesu rusyfikacji (szczególnie po rewolucji 1905 r.), – rozwój szkolnictwa w zaborze pruskim (ograniczenie analfabetyzmu).

Specyfika modernistycznego światopoglądu w kontekście zjawiska kryzysu kultury 2. połowy XIX w.

Religia	Aksjologia	Estetyka	Antropologia
– kryzys tradycyjnej religijności opartej na autorytecie Kościoła, – rozwój „religijności indywidualnej” (duchowość pozainstytucjonalna), – fascynacja religiami Dalekiego Wschodu (buddyzm, hinduizm), – ekspansja ateizmu.	– wartości etyczne są względne (relatywizm), – prawda jest wartością subiektywną, – obiektywizm jest iluzją, – kryzys tradycyjnej moralności mieszczańskiej.	– kategorie estetyczne mają charakter subiektywny, – piękno jest kategorią subiektywną, a przez to – nieuchwytną, – kategorie estetyczne są pochodną wrażliwości emocjonalnej człowieka, – kryzys antycznej kalokagatii (np.: piękno jako pochodna zła).	– człowiek istotą złożoną, niejednoznaczną, – człowiek jako jednostka autonomiczna w stosunku do zbiorowości (modernistyczny indywidualizm), – fascynacja głębią osobowości człowieka (tym, co nieracjonalne).

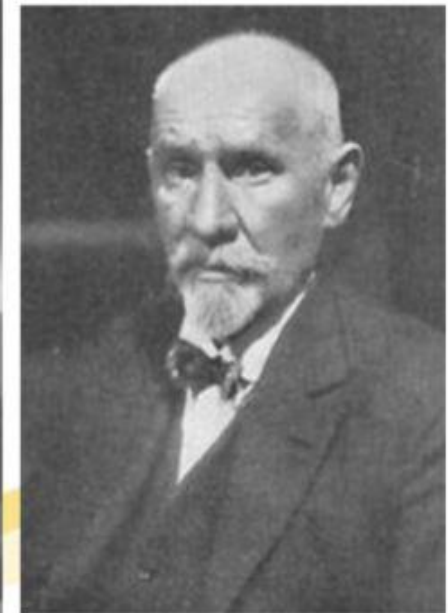
Artyści= arystokracja ducha =nadludzie

*Artysta stoi ponad życiem,
ponad światem,
jest Panem Panów,
niekietznanym żadnym
prawem, nieograniczony
żadną siłą ludzką.*

Stanisław
Przybyszewski

FRANCISCO GOYA: EL MACHO
CABRIO

Stanisław
Przybyszewski

Cyganeria artystyczna kontra społeczeństwo filistrów (kołtunów)- konflikt

Cygan – artysta, członek cyganerii artystycznej czyli środowiska artystycznego, którego członkowie spędzają czas na wspólnych zabawach i tworzeniu, demonstrując pogardę dla konwenansów, norm społecznych i materializmu.

Filister to mieszczanin , zwykły “zjadacz chleba”.

Stanisław Przybyszewski

Najbardziej znany wizerunek artysty-cygana wykreował
Stanisław Przybyszewski.

Po przybyciu z Niemiec do Krakowa
stał się on najpopularniejszym artystą,
a jego zwolennicy stworzyli najbardziej barwna młodopolską cyganerię.

Młodych artystów, oprócz skłonności do alkoholu,
łączyła **pogarda dla mieszczańskiego stanu,**
wszelkich zasad, kodeksów i obyczajów.

Wśród nich oprócz outsiderów
byli również zamożniejsi przedstawiciele społeczeństwa,
których przyciągał czar cyganerii.

Cyganeria artystyczna

**Szczególnym szacunkiem wśród artystów
cieszyły się te cechy,
które były odwrotnością cnót mieszczańskich:**

- nieustabilizowany i bezładny tryb życia;
- brak stałych dochodów i nieodpowiedzialność finansowa,
- fantazyjny, prowokujący i rzucający się w oczy ubiór (słynna peleryna),
- naruszanie reguł mieszczańskiej moralności
- bulwersowanie opinii publicznej,
- lekceważenie obyczajów towarzyskich i reguł dobrego wychowania,
- nadużywanie alkoholu,
- pogarda dla wartości materialnych;

Cyganeria artystyczna

Zawołaniem bojowym cyganerii była bezpardonowa

“walka z filistrem”

Lekceważyli oni takie wartości jak umiarkowanie,
stabilizacja, ciepło rodzinnego domu.

Ich głównym zajęciem była ciągła prowokacja.

Ich domem była kawiarnia, nocny lokal, a nawet ulica.

Cyganeria znajdowała się w stałym konflikcie z resztą społeczności,

jednak mieszkańcy Krakowa z tolerancją odnosili się
do nieraz hałaśliwych, szokujących otoczenie sztuką artystów.

Dandys

Innymi mitem epoki był **ekscentryczny dandys**

– traktujący otoczenie niedorastające mu do pięt
z arystokratyczną wyższością.

Tajemnicze słowo definiuje Władysław Kopaliński.

W swym *Słowniku wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*
podaje wyjaśnienie :*dandy(s) elegant, wytworniś, galant, strojniś,*
modniś, goguś (...).